

EN LIBERAL KULTURPOLITIKK

1. Innledning

Kulturlivet har i løpet av de siste 50 årene utviklet seg fra å være et anliggende for sivilsamfunnet i retning av å bli offentlig forvaltningsområde. Slik har uforholdsmessig mye makt over kulturlivet blitt konsentrert i Kultur- og kirkedepartementet. Dette er problematisk, fordi Kulturdepartementet kan gjennomføre reformer uten forankring i kulturlivet. Kulturinstitusjoner merker dette i praksis i form av at store beslutninger om deres fremtid blir tatt i departementet, ikke hos institusjonen. Kunstnere føler det på kroppen gjennom en sentralisering av utdannelse sinstitusjoner og sammenslåing av finansieringskilder. Dette synliggjør hvorfor maktkonsentrasjon er prinsipielt problematisk. Denne maktkonsentrasjonen øker faren for ensretting av kulturlivet fordi det blir færre beslutningstagere.

Målet med dette notatet er å vise hvordan man kan legge til rette for at kulturlivet blir en autonom bestanddel i sivilsamfunnet. For å sikre kulturlivets forankring i sivilsamfunnet er det viktig å sikre maktspredning. Dette innebærer å gjøre kulturlivet mindre avhengig av staten, samtidig som statens virkefelt innen kulturlivet avgrenses. For å begrense statens virkefelt foreslås det at man går bort fra "det utvidede kulturbegrepet" som premissleverandør for den statlige kulturpolitikk.

Her kan det være fruktbart å inndele kulturlivet i tre seksjoner: Underholdning, infrastruktur og "det utfordrende". Forenklet vil det være naturlig at det offentlige tar et ansvar for å finansiere infrastruktur og kulturarv, altså forvaltning av kulturarv og utdannelse, samt å sørge for at utfordrende kultur – teater, kunst, musikk og film – får mulighet til å lykkes. Derimot bør staten ikke gå inn som en aktør i underholdningsindustrien, da man bør anta at markedet kan fremstille disse produktene.

Det grunnleggende argumentet er at statens engasjement i kulturlivet må begrunnes med at det norske markedet er lite, og at markedet ikke makter å bringe frem ønskede resultater, det vi kaller markedssvikt.

I andre halvdel av notatet gjøres det rede for hvordan man kan tilrettelegge for at sivilsamfunnet i større grad skal kunne ta ansvar for kulturlivet. Staten bør i større grad oppfordre til filantropi og understøtte et kulturmarked. Dette er viktig, da det sikrer flere beslutningstagere i kulturlivet. Samtidig er mesener og et sterkt marked vesentlig for at flere skapende kunstnere bør kunne være i stand til å leve av verkene de produserer.

Dette dokumentet tar hverken stilling til kommunal eller fylkeskommunal kulturpolitikk eller til mediepolitikk.

1.1 Hvorfor kultur er viktig fra et liberalt ståsted

Et viktig prinsipp for det liberale demokratiet er at debatter og forskjellige meningsyttringer skal foregå fritt. Dette er viktig fordi det skaper det mest mangfoldige samfunnet, sikrer meningsmangfold og sannsynligvis danner grunnlaget for de beste avgjørelsene. Fra et liberalt ståsted vil det være viktig å verne om arenaer som styrker den opplyste debatt og skape nye.

Et slik ståsted leder rett inn i kulturpolitikken. Ser man historisk på utviklingen av liberale samfunn, har operaer, bøker, filmer og bildende kunst vært sterke virkemidler for å sette problemer under debatt.

Nå er kulturen naturligvis ikke kun viktig når den setter problemer under debatt. Nye kulturuttrykk har utvidet horisonter, noe som har vært medvirkende for utviklingen av vårt samfunn. Til tider viser det seg også at kulturuttrykkene har en definerende kraft. Norsk billedkunst i perioden 1830 til 1900 sto, ved malere som J.C Dahl, Tidemand og Gude og Christian Krohg, sentralt i utviklingen av det norske selvbildet. I USA har 1930- og 1960-talls-arkitekturen blitt symboler på det amerikanske samfunn, mens populærmusikken definerte britenes syn på "the swinging sixties". Kulturen gir altså mennesket en ramme å leve innenfor og bidrar dessuten til utveksling med kulturlivet i utlandet. Siden kulturen i så stor grad påvirker hvordan mennesket definerer seg selv og oppfatter sitt liv, bør den være mest mulig uavhengig av statlig styring.

1.2 Dagens maktkonsentrasjon

Årene med en rødgrønn regjering har gjort en rekke problemstillinger synlige innen kulturlivet. Det mest åpenbare er forsøket på å konsentrere makten i kulturlivet i Kulturdepartementet. Utviklingen har riktignok foregått over tid. Nasjonalmuseet for kunst ble for eksempel foreslått under Bondevik I, vedtatt under Stoltenberg I og konstituert under Bondevik II. Den rødgrønne regjeringen skiller seg ut når det gjelder hvor sterkt makten er sentralisert og i en vilje til politisk styring av kulturen man ikke har sett i Norge siden 1970-tallet.

Sentraliseringsiveren gir seg utslag i at departementet utnevner styremedlemmer i flere kulturelle institusjoner enn tidligere. Det er igjen synlig i Løken-utvalgets forslag om at departementet skal utnevne alle styremedlemmer i Norsk kulturråd.

Den samme sentraliseringsiveren ligger delvis bak de siste forslagene til fusjoner innen norsk kulturliv, hvor departementet vil slå sammen regionsmuseene til en regional enhet. Det samme gjelder Løken-utvalgets forslag om sammenslåing av Norsk kulturråd med Fondet for lyd og bilde og statens kunstnerstipend.

Det er ikke gitt at alle disse endringene er uheldige. En del av museumsfusjonene var nødvendige. Derimot er det ubestridt at de nye reformene fører til at kunstnere kan få færre aktører å søke midler hos, og ved å tvinge private stiftelser og offentlige museer til å slå seg sammen, får departementet kun én institusjon innen hvert fagfelt å forholde seg til i hver landsdel. Man bygger et kulturelt landskap som lettere lar seg styre, og hver institusjon får nærmest enerett til finansieringen.

Maktkonsentrasjon er bare ett problem. Et avgjørende spørsmål er om kulturpolitikken fungerer. Gis befolkningen et så godt tilbud som mulig innenfor de fastsatte rammene?

Byråkratiet eser ut. I teatrene økte antall årsverk i administrasjonen i gjennomsnitt fra 15 prosent på midten av 1980-tallet til 30 prosent ved slutten av 90-tallet, mens antall publikum og forestillinger per teater har falt.² Publikumstallene for institusjonsteatrene har variert mellom 1,2 og 1,3 millioner mellom 1972 og 1999. I 2006 var det cirka 100.000 flere besøkende enn i 1972. Samtidig har subsidiene til teatrene blitt doblet. Regnet i 1999-kroner var subsidiene i 1972 på cirka 240 millioner, mens de i 1999 var på i overkant av 500 millioner. I samme periode har egeninntektene steget fra 10 prosent av teatrenes budsjetter i 1972 til 20 prosent i 1999.³

Subsidieøkningen må sees i sammenheng med at det er blitt flere teatre. For de syv gamle teatrene har antallet forestillinger vært stabilt, mens administrasjonen har vokst og de har vært rammet av sviktende tilskuertall mellom 1972 og 1999. Fra 1999 til i dag har imidlertid tilskuertallene økt noe ved de gamle institusjonene, dog ved noen institusjoner mer enn andre.⁴

Ved kulturskolene er det blitt svært mange flere administrativt ansatte enn tidligere. 40 prosent av lederne ved museumsinstitusjoner påpeker at museumsreformen fører til mer administrasjon⁵ og at institusjonene er faglig svekket.⁶

I dette klimaet kan man stille spørsmål med et av kulturløftets⁷ fremste mål. Når det blir stadig flere administrativt ansatte i kulturinstitusjonene, er det da fornuftig å sette av en prosent av statsbudsjettet til kulturformål? Hvordan kan man sikre at pengene ikke kun skaper mer byråkrati eller gis til så mange gode formål at effekten ikke står i forhold til innsatsen?

Kan et resultat være at de offentlige budsjettene går til å utkonkurrere private aktører, noe man ser både med festivaler og innen teatre?⁸ I så fall, hvordan skal man øke offentlige budsjetter uten å forsterke ensrettingen?

1.3 En liberal politikk

De to viktigste målene med en liberal kulturpolitikk er å redusere maktkonsentrasjonen i kulturlivet, og å sørge for å anvende pengene i kulturlivet bedre. Ytterligere mål blir redegjort for i kapittel 4. En logisk løsning på første målsetning vil være å begrense statens makt innen kulturfeltet ved å styrke sivilsamfunnet og legge bedre til rette for markedet. Å legge til rette for markedet er ikke bare viktig i forbindelse med maktspredning, men også for å holde kulturlivet dynamisk.

Dagens kulturliv, spesielt innen musikk, kunst og film, kan sies å være et globalt fenomen. Gallerister og kunstmesser vinner innflytelse fordi mer kapital strømmer inn i kunstmarkedet. Kunstmesser, som Art Basel og Frieze Art Fair, er naturlige møtesteder for kunstnere, kjøpere og interesserte og gode steder å se samtidskunst. Slik er private aktører premissleverandører som supplerer nasjonale institusjoner som vårt hjemlige nasjonalmuseum og internasjonale giganter som Museum of Modern Art (MoMA) i New York.

Ser man musikkfeltet i et globalt perspektiv, er det lett å tenke på problematikken rundt filnedlastning. Internett truer de store plateselskapene idet fildeling skaper problemer ved å utfordre opphavsretten. Samtidig er internett årsaken til at mindre plateselskaper har stor suksess med å markedsføre og selge musikk internasjonalt.⁹ Internett har også gjort det mulig for kortfilmprodusenter å nå et helt annet publikum, da internett skaper en ny kanal i tillegg til fjernsyn og kino for fremvisning. Derfor er det ikke helt på siden å påpeke at internett fremprovoserer en lignende desentralisering av makt som den gallerier har tvunget frem innen billedkunsten.

I denne sammenhengen vil det være naturlig å legge vekt på hvordan norsk kulturliv skal tilpasse seg et globalt kulturliv. Det er nærliggende å starte med å avgrense hvilke kulturuttrykk som bør få offentlig støtte.

I innledningen ble det hevdet at staten har en særlig oppgave med å støtte den kulturelle infrastruktur og legge forholdene til rette for den utfordrende kulturen. Med dette menes å bygge opp nasjonale kulturinstitusjoner som kan forvalte landets kulturarv og være som en nasjonal hukommelse. De nasjonale institusjonene innen teater, musikk, litteratur og kunst er vesentlige for at et land ikke skal miste forståelsen av sin egen historie. På samme tid er de store institusjonene best

egnet til å tilpasse og bygge Norges renommé i utlandet. Et eksempel kan være at Den norske opera med et nytt bygg kan være med på utviklingen av europeisk operakultur, ikke kun vise den.

Her er det naturlig å skille mellom kommersielle og ikke-kommersielle kulturinstitusjoner. Fra et liberalt ståsted vil det være naturlig å argumentere for at den offentlige rolle i forhold til kulturlivets institusjoner bør begrenses til å korrigere markedssvikt. Det vil si at det bør være en forutsetning at institusjonen som støttes ikke kan klare seg kommersielt, og ikke går i en direkte konkurranse med private aktører.

Samtidig bør staten konsentrere seg om utvikling av produkter man antar har varige verdier. Det vil si å legge forholdene til rette for at det kan skapes nye verk som man antar vil få en interessant virkningshistorie.

2. ALT BLE KULTUR

2.1 Hvordan alt ble kultur

Fordi det er et lite marked for kultur i Norge og generelt høye produksjonskostnader, må staten bidra til kulturlivet. I utgangspunktet var ideen at staten skulle gå inn for å korrigere for markedssvikt. Nationalteatret fikk først i 1928 offentlig støtte, etter at det hadde holdt på å gå konkurs to ganger. Fra da av vokste støtten raskt, og i 1975 utgjorde den offentlige støtten 90 prosent av driftsutgiftene.¹⁰ Etter at Willoch-regjeringen i kulturmeldingen fra 1983 krevde økte egne inntekter til teatrene, har dette igjen falt til under 80 prosent.¹¹

Utbyggingen av nasjonale kulturinstitusjoner på 1880-tallet, med varierende grad av offentlig støtte, var motivert av et dannelsesprinsipp. Målet ved å besøke museer eller teatre var ikke bare underholdning, men å utvikle seg som person. Publikum var som regel det "dannede" publikum. Øverst på deres kvalitetsrangering var opera, teater, symfonisk musikk og billedkunst. Nederst sto populærmusikk, revy og kiosklitteratur.

Etter den andre verdenskrig ble holdningen at alle skulle ha tilgang til den "borgelige" kulturen. Således fikk den borgelige kulturen også først offentlige tilskudd. Riksteateret (1948), Riksutstillingene (1953) og Rikskonsertene (1967) ble bygd ut for å gi alle tilgang til den borgerlige dannelsen. John Peter Collett, professor i historie ved Universitetet i Oslo, beskrev denne prosessen i tidsskriftet *Minerva*.

Den borgerlige kulturpolitikk ble sosialdemokratisert. Ikke ensrettet, men profesjonalisert. Overtatt av ekspertene i en institusjonalisering ikke ulik andre samfunnssektorer. "Kultursektoren" oppstod, med en maktens deling mellom kunstutøvere og kunstbyråkrater ikke ulik landbrukspolitikken, med konsumentene som passive tilskuere uten forhandlingsrett.¹²

Denne raskt stigende offentlige støtte så man over hele linjen og henger sammen med ønsket om at kultursektoren skulle vokse frem. Fra nå av ble det et poeng at kulturlivet skulle underlegges den offentlige kultursektoren. I bind IV av *Norsk idéhistorie* formuleres det klart:

...de såkalte kulturmeldingene, som uten sjenanse gjorde selve kjernen i det sivile samfunn til et statlig ansvar i Norge etter annen verdenskrig.¹³

Slik kan det forklares at støtten til Nationaltheatret var 90 prosent i 1975. Datidens Arbeiderparti-regjeringer forsøkte systematisk å undergrave den filantropiske tradisjon i kulturlivet, en utvikling som løp parallelt med tilsvarende utvikling i sivilsamfunnet.¹⁴

Det tydeligste eksempel på arbeiderbevegelsens forsøk på å undergrave det private engasjement i kulturlivet kom i 1976, da Stortinget forsøkte å forby privat formidling av oppdrag til utøvende kunstnere. Resultatet ville vært et forbud mot impresariovirksomhet, med det hypotetiske resultat at staten måtte arrangere popkonserter i Oslo Spektrum for norske og utenlandske artister. Det var først i 1987 at det ble tillatt med privat arbeidsformidling av musikere og artister.¹⁵

Forslaget må sees i sammenheng med fremveksten av det utvidede kulturbegrep. Staten fikk med det pretensjoner innenfor alle sider av kulturpolitikken.

Det begynner allerede med Kulturmeldingen fra 1973/74. Her introduseres det utvidete kulturbegrepet. Kunst og kultur defineres videre enn før, slik at den offentlige kulturpolitikken kan utvide sitt virkefelt. Kulturen skal bli et redskap for distriktspolitikken og det sosiale miljøarbeidet, og bidra til å "jamne ut skilnadene i samfunnet". Kunsten og kulturen underordnes et større prosjekt: byggingen av velferdsstaten.¹⁶

Med en slik politisk filosofi var det fordelaktig at antallet stemmer innen kulturlivet ble færre. Derfor arbeidet man systematisk for å legge private kulturinstitusjoner og filantropi under statlig kontroll.

Mens staten litt etter litt trakk tilbake sin kontrollerende hånd på det økonomiske feltet, invaderte statlige initiativet det kulturelle feltet så massivt og vellykket at svært få kulturaktiviteter etter hvert kan drives uten omfattende statlige støtteordninger.¹⁷

Det utvidede kulturbegrepet gjorde imidlertid at man begynte å argumentere for at kulturpolitikken skulle være kommersiell eller nå det brede publikum på deres premisser:

"Det utvidede kulturbegrep" ble lansert, med fotball, amatørrevy og høykultur i skjønn forening, og med "opplevelse" som erstatning for "foredling". Alt med de samme rettigheter til statlige midler. Skattebetalerne må ha noe igjen – i takt med en redefinisjon av borgere til konsumenter."¹⁸

2.2 Statliggjøring – eneste perspektiv

Jan Grund påpeker i sin bok *Kulturpolitikk er kunst* at: "Hovedbildet i det lange perspektiv er utviklingen av en kulturpolitikk preget av stadig mer "statliggjøring", en utvikling hvor alt fra korps til kunstgallerier gradvis blir absorbert av det offentlige".¹⁹ Dette understreker problemet med det utvidede kulturbegrep innen kulturforvaltningen: Det blir omtrent umulig å sette grenser for politikken. En naturlig konsekvens er at offentlige bevilgninger har fått en definerende makt. De tilbudene som får statsstøtte, betraktes av mange som gode.

Et eksempel på dette ser vi når leder for Norsk Rockeforbund Monica Larsson argumenterer for at alle former for musikk, blues, klassisk, rock og populærmusikk, bør få like mye offentlig støtte.²⁰ "Knutepunktstatus er en endelig anerkjennelse av at også rock er kultur", sier hun til nettstedet *Ballade*.²¹

Det er ikke noe annet enn et sykdomstegn når institusjoner ser statlig støtte som en større anerkjennelse av sitt virke enn de reaksjoner de får fra sitt publikum. Nok et eksempel på dette forekom

---

---

da flere rollespillprodusenter i Klassekampen klaget over at de ikke fikk offentlig støtte, og krevde mer støtte til fanziner og tegneserier.²²

Enkelte unike festivaler er avgjørende for kunstformens utvikling, og disse vil oftest ikke overleve uten statlig støtte. I disse tilfellene er problematisk at festivalene kommer inn på kulturbudsjettet som egne poster. I den grad festivaler må ha støtte, bør ansvaret for dette overlates til Norsk kulturråd og, i filmens tilfelle, Norsk Filminstitutt. Festivalene bør være underlagt en kontinuerlig kvalitetskontroll. Festivaler har nettopp det særpreg at de raskt kan oppstå og fort gå til grunne. Staten bør ikke hindre denne dynamikken og forsøke å skape institusjonaliserte festivaler som utlever sin besøkestid.

2.3 Den problematiske statsmakten

Det er flere prinsipielle farer ved en stor og innflytelsesrik stat. Disse kan oppsummeres ved å si at det ikke settes noen grenser for politikken den fører.

Fra et liberalt standpunkt er det naturlig å stille spørsmål om hva slags makt som følger med statlig makt. Makten er eksplisitt. Den kommer til syne ved at staten som eier utnevner styremedlemmer, som påvirker driften av institusjonene, og at staten også legger føringer i tildelingsbrev om hvordan institusjonene skal drives. Et eksempel er gjennomføringen av Mangfoldsåret. I denne forbindelse fikk teatre og museer pålegg om å gjennomføre utstillinger eller sette opp forestillinger som understreket mangfold. De som ikke satte i gang mangfoldsprosjekter, ble truet med straffetiltak.²³ Det er problematisk at Kulturdepartementet bruker kulturinstitusjonene som et middel for å oppnå et politisk mål.

Men makten som følger bevilgninger, er også implisitt. Sigrid Røyseng, forsker ved Telemarksforskning, gir følgende karakteristikkk av dagens kulturpolitikk i et intervju:

Giske styrer ikke ved å iverksette tiltak, men gjennom å varsle om en mulig straff. Gjennom trusler om å stramme grepet og utsette byggesaken, utfører statsråden en indirekte styring.²⁴

Enhver eier eller bevilgningsmyndighet vil sitte med begge typer makt. Staten er dog i en særstilling fordi den gjennom økonomiske bidrag og eierskap er så dominerende og har nærmest monopolistisk innflytelse over kulturlivet. Kun i underkant av tre prosent av bidragene til norsk scenekunst kommer fra sponsorer eller private donatorer.²⁵ Konsekvensen er at makten konsentreres og at departementets makt stadig styrkes.

Sigrid Røyseng påpeker i samme intervju at den senere tids reformer i kulturpolitikken, som museumsreformen med etableringen av forvaltningsenheten ABM-utvikling og Løken-utvalgets forslag til samling av institusjoner rundt Norsk Kulturråd, som Fondet for lyd og bilde og Statens kunstnerstipend, kan komme i målkonflikt med målet om kulturelt mangfold: "Om en samordner og slår sammen for mange institusjoner og instanser, kan resultatet bli en ensretting av de kunstneriske og kulturelle ytringene".²⁶

En umiddelbar konsekvens er at det blir færre beslutningstagere innen kulturlivet. Denne tendensen forsterkes av Løken-utvalgets forslag om at kulturdepartementet skal utnevne styremedlemmene i Norsk kulturråd.²⁷ Resultatet er at departementet ikke bare vedtar den offentlige kulturpolitikken, det styrer også indirekte hvem som skal få offentlig støtte. Det er i det hele tatt vanskelig å finne argumenter for å avvike Stortingets mulighet til å utnevne rådsmedlemmer. I denne sammenhengen er Giskes policy om at prinsippet om armlengdes avstand i kulturlivet

ikke skal bestå mellom departement og kulturinstitusjon, men mellom styre og direksjon, direkte villedende.²⁸

Styremedlemmene i institusjonen kan bestemme og forandre vedtektene til kulturinstitusjonene, og derav blant annet vedta å fusjonere institusjonen med andre institusjoner. Departementet har for eksempel forsøkt å slå Sørlandets kunstmuseum sammen med Agder Naturmuseum, Botaniske hage og Vest-Agder-museet samt foreslått å slå Rogaland kunstmuseum sammen med Stavanger museum og Arkeologisk museum. Departementet vil altså skape regionsmuseer som driver med kunst, kunstindustri, marinbiologi og bergverk. Det sier seg selv at institusjonens image vil fremstå som svært vagt og at det kunstneriske handlingsrommet derfor begrenses.

Midlertid skal styret forvalte institusjonens image og langsiktige profil. Det er nokså selvsagt at kulturinstitusjoner blir preget, eller mer eller mindre definert, av kulturuttrykkene de presenterer. Hvordan et styre skal fungere, hvis det ikke skal blande seg inn i det som definerer institusjonen, fremstår i beste fall som uklart.

Departementet legger seg således ikke direkte opp i kunstneriske valg, men det kan styre ved at institusjonenes identitet stadig forandres. Konsekvensen er ikke bare at kunstens autonomi står i fare for å svekkes, men også at meningsutvekslingen om hva som bør være de ulike kulturinstitusjoners oppgaver og forpliktelser overfor norsk kulturliv kveles. En naturlig konklusjon er at "armlengdes avstand"-prinsippet mellom styre og departement bør bestå.

Det videre spørsmålet er: Hvordan skal man sikre at kulturlivet blir en naturlig del av sivilsamfunnet, ikke en del av offentlig forvaltning?

Det er nærliggende å tenke seg at noe av svaret ligger i en mangfoldig finansieringsstruktur. Hva skal man gjøre med rammevilkårene til kulturen for å skape flere beslutningstagere innen kulturlivet?

3. MAKTSPREDNING

3.1 Nye finansieringskilder

Den mest effektive måten å sikre et større mangfold i kulturlivet, er å skape flere finansieringskilder. Slik kan kulturen sikres støtte fra institusjoner, organisasjoner og privatpersoner som har andre mål enn Kulturdepartementet.

Det er nærliggende å se på forskjellige ikke-offentlige finansieringsmuligheter: Kultursponsing, støtte fra private allmenntilgittige stiftelser, mindre donasjoner fra enkeltindivider og styrking av kulturmarkedet.

3.1.1 Kultursponsing

Ifølge boken *Kultursponsing* av Anne Britt Gran og Sofie Hofplass sponset norsk næringsliv kulturlivet med 519 millioner i 2007. Til sammenligning var bidragene fra Kulturdepartementet til kultur på 5,4 milliarder i 2008.²⁹ Sponsing legger altså cirka 10 prosent til statlige budsjetter.

Kultursponsing, ikke medregnet eventsponsing, utgjorde 17 prosent av den mer enn 3 milliarder kroner store sponsorkaken. Til sammenligning får idretten 61 prosent av sponsormidlene.

Et særtrekk ved norsk kultursponsing er at amatørkultur får den største andelen. 56 prosent av norske kulturbedrifter har sponset amatøraktiviteter, 34 prosent semi-profesjonell virksomhet og 32 prosent profesjonell virksomhet. Bedrifter velger også å støtte lokale tiltak som lokal opera og spel.³⁰ Musikk får den største andelen av sponsormidlene, og da i særdeleshet festivaler, mens museer og kunstinstitusjoner får minst.³¹ Det kan derfor virke som om næringslivet har en spesiell interesse av å støtte nærmiljøet fremfor nasjonale institusjoner.

Sponsing har det særtrekk at en institusjon får midler fra næringslivet samtidig som næringslivet kan kreve profilering tilbake. Det inngås således sponsoravtaler som varer over flere år.³²

I Danmark kan bedrifter utgiftsføre sponsorkostnader til kultur.³³ Dette har ført til en økning på 200 prosent i sponsorater til kulturlivet.³⁴

Siden sponsormidler i Norge i særdeleshet kommer lokale tilbud til gode, bør det være store muligheter for det regionale kulturlivet. Skattefradrag på sponsorater kan derfor føre til at disse institusjonene får en god mulighet til å skaffe seg sponsormidler i stedet for at staten støtter lokale spel, festivaler og kulturtilbud.

En annen fordel er at en slik ordning vil sikre fri konkurranse, og Kulturdepartementets makt over disse sektorene vil svekkes. Derfor kan en tilsvarende policy med hell innføres i Norge.

3.1.2 Donasjoner

Historisk har donasjoner vært selve bærebjelken i europeisk kulturliv. Nationaltheatret ble finansiert ved gaver fra Christiania Brændevinssamlag og Christiania Sparebank. Stenersenmuseet er et eksempel på en samling gitt av en private personer. I nyere tid ga Jens Ulltveit-Moe 37,7 millioner kroner til Nasjonalmuseet for kunst for å hjelpe til med byggingen av Arkitekturmuseet.³⁵

Historisk var gavene gitt i en filantropisk tradisjon fra rike enkeltindivider. I dag ser vi i større grad gaver gitt av stiftelser. Et eksempel kan være sparebankstiftelsen DnB NOR, som gir 25 prosent av overskuddet i allmennyttige gaver.

I Danmark innførte regjeringen i 2002 en lov som gjør at stiftelser kan avskrive alle gaver samt penger satt til side for fremtidige gaver. I tillegg kan 25 prosent av det totale gavebeløpet trekkes fra som et konsolideringsbeløp for å bygge opp stiftelsens kapital.³⁶

Kulturministeriets undersøkelse "Samspillet mellom private fonde og den offentlige kulturpolitikk" fra 2004 viser en markant økning i donasjoner og opprettelser av allmennyttige stiftelser etter lovens tiltredelse.³⁷ Et tydelig eksempel på dette er opprettelsen av A.P Møller-gruppens Almenfond, som finansierte byggingen av Operaen i København. De danske fondene har i dag over 400 milliarder danske kroner i forvaltningskapital.

Allmennyttige stiftelser oppstår ofte gjennom en stor donasjon eller flere større. Samtidig har man eksempler på stiftelser som er bygd opp av mange små gaver. I Norge har disse gjerne vært organisert som venneforeninger. I stor grad klarer venneforeninger å tiltrekke mennesker med en spesiell interesse for et område. De skaper en tilhørighet og et eierskap til institusjonene de er tilknyttet ved å ha egne arrangementer for medlemmene sine. Siden det er enkeltmennesker som er medlemmer av venneforeningene, er de også med på å forankre institusjonene i den sivile sektor. Samtidig gir venneforeningen gaver til institusjonene, slik som innkjøpet av maleriet Nature morte av Maurice de Vlaminck til Nasjonalmuseet.

Man kan trekke en parallell til de humanitære organisasjonene, som i løpet av de siste årene har oppdratt befolkningen til å gi et sted mellom 100 og 200 kroner i måneden til en humanitær organisasjon. Til sammenligning er det ingen som gjør noe tilsvarende innen kulturlivet. I USA og England er derimot venneforeninger store bidragsyttere til kulturinstitusjoner. Venneforeningene blir derfor en aktør for "folk flest" innen forskjellige kulturinstitusjoner, og de oppfordrer sivilsamfunnet til å ta ansvar.

Som insentiver får medlemmene i amerikanske og britiske venneforeninger forskjellige tilbud ut fra hvor store donasjoner de gir. Stiftelsene jobber aktivt for å skaffe penger til institusjonen, penger som i stor grad kan skrives av på skatten. Det er også mulig å gi arv til disse institusjonene, og disse slipper da arveavgift.

For å styrke stiftelser og venneforeninger, bør alle gaver til allmennyttige stiftelser kunne gi skattefradrag. En slik regel er positiv da den oppfordrer til å bygge opp allmennyttige stiftelser, men bør også sees i et demokratisk perspektiv. Ved å la folk trekke fra på skatten når de gir noe, får man nok et insentiv til å støtte det man bryr seg om.

Å styrke stiftelser vil kunne hjelpe spesielt museer å beholde sin autonomi i forhold til det offentlige. Det vil være vanskelig for kulturdepartementet å slå sammen institusjoner med et klart særpreg og et internasjonalt renommé hvis institusjonen dermed kan miste større donasjoner, eller at sammenslåingen ødelegger dynamikken i venneforeningen.

3.2 Styrke det kulturelle markedet

En målsetning for en liberal kulturpolitikk er at flere skal ha muligheten til å leve av de kulturproduktene de produserer. Det er to hovedårsaker til dette.

Dersom flere kan leve av sin kunst, vil dette kunne forandre kulturlivets vektlegging av hvor stipender deles ut, dvs. innadvendt, til å fokusere på hvor det er interesse for verkene, dvs. utadvendt. Det gjør kunstnere mindre avhengige av det offentlige og svekker slik makten i departementet. Slik kan det være med på å gjøre det norske kulturliv mer dynamisk og senke faren for ensretting.

Selvfølgelig må det tas i betraktning at forskjellige kulturuttrykk har forskjellige utfordringer. En komponist, en filmskaper og en forfatter vil leve av royalties, mens en billedkunstner lever å selge sine verker eller av utstillingsvederlag. En forutsetning for å gi flere kunstnere muligheten til å leve av sine verk er at kulturmarkedet er sterkt. Å styrke markedet handler om å sikre friest mulig konkurranse og å gjennomføre like regler, samt å innføre insentiver.

I dag er salg av bøker og samtidskunst fritatt for merverdiavgift. Kulturmomsutvalget foreslo 26. februar 2008 å legge 8 prosent mva på billetter til museer, teatre og konserter. På mange vis er dette en forbedring, da det gjør det enklere for institusjonene, som ikke trenger å skille mellom mva fra disse inntektene og mva fra salg av tilleggsprodukter som kioskvarer eller T-skjorter. På samme tid er det vanskelig å finne en prinsipiell begrunnelse for hvorfor en kunstner eller forfatter kan selge sine produkter mva-fritt, mens filmskaperne, dramatikere eller komponister får mva på fremførelsen og omsetningen av sine verker. Det bør derfor være en målsetning at mva på alle kulturprodukter harmoniseres, men fradragsretten beholdes. Fra et liberalt ståsted vil det si at mva-satsen senkes.

Et annet moment som hindrer konkurranse er maktkonsentrasjon. I denne forbindelse er det nærliggende å se til bokbransjen. Mellom 1981 og 2004 økte Gyldendal, Aschehoug, Cappelen og Egmont Damm (nå Cappelen Damm) sin markedsandel på salg av bøker fra 59 prosent til 83 prosent. Ifølge rapporten *"Bokbransjeavtalen – en analyse av det norske bokmarkedet"* er dette et resultat av oppkjøp fremfor effektivisering.³⁸

Maktkonsentrasjonen forsterkes ved at de to største forlagene, Gyldendal og Aschehoug, eier Forlagssentralen for distribusjon av bøker og Den Norske Bokklubben. Gyldendal eier dessuten bokhandelkjeden Ark, og Aschehoug eier 50 prosent av Norli. Samtidig har markedsandelen til frie bokhandlere falt fra 45 prosent i 1985 til 5 prosent i 2004. Fedje og Verlo påpeker at dette medfører en fare for at bøker fra selvstendige forlag blir utestengt fra bokhandlene.³⁹

Et element som motvirker denne maktkonsentrasjonen er den senere tids fremvekst av internett-bokhandler og forlag som selger egne bøker på nettet. For å styrke disse, bør det innføres fri prisfastsettelse på alle bøker, altså oppheve bokavtalen, noe som også vil knekke bokklubbenes konkurransefortrinn. En tilsvarende policy ble iverksatt i Sverige i februar 2006, da den svenske forleggerforeningen sa opp alle avtaler med Sveriges Författarförbund.⁴⁰

Etter at Bondevik II-regjeringen åpnet for mer konkurranse i bokmarkedet, med innføring av bokavtalen 1. mai 2005, økte salget av litteratur med 39 prosent i forhold til 2004. Dette viser at en liberalisering av bokmarkedet også fungerer i praksis.⁴¹

Støtte til mangfoldet innen litteratur bør gis i form av utgivelsesstøtte, slik som det gjøres i Sverige, fremfor gjennom en bokavtale. I denne forbindelse bør det nevnes at stiftelser som Fritt Ord støtter utgivelser og således sørger for et større mangfold. Man bør oppmuntre til at flere driver denne typen virksomhet. Derfor bør private bidrag, fra bedrifter eller privatpersoner, til utgivelse av bøker og produksjon av film som har forlagskontrakt eller kontrakt med produsent kunne utgiftsføres på samme måte som gaver til stiftelser.

I praksis vil dette være som å overføre en dansk lov angående kunstmarkedet til litteraturfeltet. For å stimulere kunstmarkedet, innførte den danske regjeringen i 2004 "LOV 39: Lov om ændring af afskrivningsloven, ligningsloven og skattekontrollloven (Fradrag for gaver til kulturinstitutioner og udvidelse af reglerne for afskrivning på kunstkøb)"⁴² som gjør at virksomheter kan avskrive investeringer i kunst, på samme måte som andre avskrivninger. Kulturminister Brian Mikkelsen gjorde rede for dette i Det svenske Kunstakademi i Stockholm 24. september 2007:

Kunstnerisk udsmykning, der indgår som en del af en virksomheds bygninger kan afskrives med 4 pct. om året. Kunstværker, der ophænges eller opstilles i virksomhedens bygninger kan afskrives med 25 pct. om året. Man kan kun afskrive på originale, billedkunstneriske værker. Altså maleri, skulptur, grafik, fotokunst, installationskunst eller lignende. Der skal også være tale om førstegangskøb. Det vil sige, at værket skal købes fra kunstneren selv. Eller fra et galleri eller en anden formidler, der sælger værket på vegne af kunstneren. Der er i øvrigt intet krav om, at kunstneren skal være dansk. Kunstmarkedet skal være internationalt. Det skaber kunstnerisk udvikling og inspiration.⁴³

Resultatet har vært en vekst i kunstmarkedet. Flere danske kunstnere lever i dag av å selge sin kunst, og mer kunst har kommet offentligheten til gode. Særlig har dette ført til at flere mennesker får glede av å se god kunst på arbeidsplassen. Samtidig er det blitt flere beslutningstagere innen kunstfeltet.

I forbindelse med å styrke kulturmarkedet må man også se oppmykningen av sponsorlovgivningen. Et styrket sponsormarked bør kunne gjøre det lettere for private kulturinstitusjoner å oppnå en bærekraftig drift.

4. STATENS VIRKEKRAFT OG GLOBALISERING

I statens rolle i kulturen bør prinsippet med en armlengdes avstand benyttes. Tidligere i dette dokumentet er det lagt mest vekt på hvordan man kan skape alternativer til offentlig finansiering for slik å skape en motmakt mot det offentlige. Vel så viktig er det å begrense det offentliges virkekraft der den spiller en rolle.

4.1 Offentlig innkjøp og stipender

Den rødgrønne regjeringen har fokusert på at kunstnere bruker for mye tid på å skrive søknader om støtte for å produsere verk. Målet bør imidlertid være at flest mulig lever av omsetningen til kunsten de produserer. For at kunstnere skal leve av å selge sin kunst, fordres et fungerende marked, og staten har her et ansvar.

Som det er blitt påpekt før, har det offentlige en rolle å ivareta når det gjelder markedssvikt. For å være en garantist for kunstnerisk mangfold, bør staten tjene kulturen som oppdragsgiver.

Staten bør bestille verker til statlige og kommunale bygg. Fordelen med dette er at den offentlige rolle overfor kulturen vris fra å være en stor tilskuddsgiver til å bli en stor kunde. Dette har den fordel at staten aktivt bidrar til at mer kultur kommer ut i det offentlige rom. Samtidig kan en slik bestillingspraksis virke forbilledlig for private bedrifter og stiftelser. Det er ofte slik innen kulturlivet at økt tilbud skaper økt etterspørsel.

For å hindre maktkonsentrasjon innen den offentlige innkjøpsforvaltningen, er det viktig at ansvaret for dette spres. Innenfor litteraturfeltet er dette ekstra aktuelt.

Innkjøpsordningen for litteratur favoriserer i dag de store forlagene og gjør det vanskeligere for små forlag å få sine bøker innkjøpt. Dette henger sammen med at medlemmer av Den norske forleggerforening får sende inn sine bøker gratis, mens andre forlag må betale 8000 kroner for å få en bok vurdert. Ut fra et prinsipp om likebehandling bør alle forlag behandles likt. En løsning kan være at de første to eller tre bøkene kan sendes inn kostnadsfritt, men at man deretter må betale en vurderingssum per bok. For å sikre transparens bør kriteriene for å bli kjøpt inn offentliggjøres.

I stedet for å utvide ordningen med å kjøpe flere bøker i hver genre, bør man heller sørge for et større genremangfold. Ny dramatik som oppføres mot billettinntekter og manus til filmer som vises bør kjøpes inn. Slik vil man legge vekt på å holde vår teksttradisjon ved like, samtidig som det gis et insentiv for fremførelse av ny dramatik. For å sikre maktspredning er det også viktig å prioritere en økning i bibliotekenes innkjøpsbudsjetter.

Innen kunstfeltet er statlige innkjøp koordinert av Kunst i det offentlige rom (KORO). Selv om det ville være nærliggende å desentralisere avgjørelsen om hvilken kunst som skal kjøpes inn til offentlige bygg, er det viktig å ha en organisasjon som besitter kompetanse. Samtidig er det viktig at makten ikke konsentreres i KORO. Organisasjonen bør derfor kun ha en rådgivende rolle, og kriteriene for utvelgelse bør være offentlige.

Offentlige stipender til kulturproduksjon bør i større grad konsentreres om å bringe kulturen til offentligheten. Disse stipendene kan gis i form av en eksportstøtte til musikk, kunst, og litteratur.

Et nærliggende eksempel er igjen Danmark. I Danmark får gallerier støtte til å delta på anerkjente internasjonale kunstmesser. Dette har vært med på å bygge opp og profesjonalisere kunstgalleriene, samtidig som det har gitt danske kunstnere et mye større marked, med den konsekvens at flere lever av den kunsten de lager. Ordningen har også den fordel at mange gallerister bestemmer hva som er støtteberettiget, altså det de har tro på, fremfor et allmektig kulturråd. Man får altså en større maktspredning. Et resultat av dette er at dansk kunst har blitt sendt verden rundt og blitt kjent. Den ansees som trendsettende på det internasjonale marked, noe som igjen bringer kulturinvestorer til Danmark. Det dynamiske kunst- og kulturmarkedet var med i vurderingen da tidskriftet *Monocle* kåret København til verdens beste by å bo i.⁴⁴

En tilsvarende ordning bør innføres i Norge. Det er nærliggende at en slik ordning også bør omfatte komponister, forfattere og dramatikere som får en avtale med en impresario, et forlag eller et teater internasjonalt.

4.2 Offentlig utvikling

Innledningsvis ble det fokusert på byråkratiseringen av kulturlivet. Både innen museumssektoren og teatersektoren hevdes det at dette er et resultat av en inngående rapportering til det offentlige.

En viss rapportering er viktig for å sikre kontroll og kvalitet ved institusjonene. Når det er slik at byråkratiet vokser og faglige staber reduseres, er det imidlertid grunn til å spørre om rapportering vektlegges for mye. Det er vanskelig å se hvorfor staten som eier trenger flere rapporter enn en grundig årsrapport.

Samtidig skal man ikke se bort fra at kulturinstitusjoner er plaget med kompetanse som ikke tilsvarer deres behov. Fusjonene i kulturlivet fører lett til økt byråkrati og for mye kapasitet på enkelte felt. Et eksempel kan være et teater som trenger en ny tekniker samtidig som det har en informasjonsmedarbeider for mye. Dette fører til at man ansetter en ny tekniker for å gjennomføre målsetningene, samtidig som stillingsvernet hindrer reduksjon der man har overkapasitet. For å hindre denne byråkratiseringen bør alle stillinger innenfor den offentlige kultursektor besettes på åremål. Slik vil man sikre en kontinuerlig vurdering av hvilken kompetanse de forskjellige kulturinstitusjonene trenger. Samtidig vil det gi de faglige ansatte et insentiv til å produsere

Prinsipielt er det også viktig å ha i tankene at når man stiller strenge krav til kostnadseffektivitet av de skapende kunstnerne, må man stille tilsvarende strenge krav til de som skal forvalte kunstnernes verk. Hvordan skal man stille strenge krav til filmskapere og komponister hvis byråkratiet i Norsk Filminstitutt og Musikkinformasjonssenteret eser ut?

4.2.1 Bedre måloppnåelse

Tidligere i dokumentet er det påpekt at regionale og lokale kulturarrangementer har lettere for å få sponsorinntekter og gaver enn nasjonale. Samtidig er det slik at utbyggingen av regionale teatre har sammenfalt med en økning av byråkrati, uten at det har økt teaterbesøket.⁴⁵

Scenekunstmeldingen *Etter alle kunstens regler* konkluderte med at man med fremveksten av private teatre, regionale produsenter og frie grupper ville oppnå et bedre tilbud ved å støtte produksjoner (prosjektstøtte) fremfor institusjoner. Den foreslo å begrense statens støtte til tre nasjonale institusjoner (Riksteateret, Nationaltheatret og Det Norske Teatret) og fire regionale

---

---

teatre (Den Nationale Scene, Rogaland Teater, Trøndelag Teater og Hålogaland Teater).⁴⁶ Med unntak av Hålogaland er alle disse institusjonene grunnlagt før 1970.⁴⁷ I dag regnes også Den Nationale Scene som nasjonal institusjon.

Per i dag finansierer staten de nasjonale institusjonene. I tillegg gis 70 prosent av støtten til intet mindre enn 12 regionale teaterinstitusjoner, og staten bidrar også til driften av ni andre teatre.⁴⁸

Fra et liberalt ståsted virker det riktig å følge *Etter alle kunstens reglers* anbefaling og gi institusjonstøtte til de institusjonene som meldingen går inn for, og dernest legge vekt på produksjonsstøtte fremfor institusjonsstøtte. Ikke bare vil det redusere risikoen for at midlene forsvinner i byråkrati, det demokratiserer også støtten som blir gitt. Slik vil både private og frie grupper kunne konkurrere om støtte til å sette opp gode produksjoner og spennende samtidsdrama. Samtidig vil det være med på å styrke det kulturelle markedet. Frie aktører vil slik kunne få mulighet til å reise på turné som et supplement til Riksteateret. Dette vil støtte produsentene og de frie gruppene, og en naturlig konsekvens bør bli et større mangfold. Et vesentlig poeng er at noe av denne produksjonsstøtten bør gå til å produsere samtidsdramatik.

Innenfor filharmonisk musikk er det naturlig at staten støtter de nasjonale institusjonene Stiftelsen Harmonien og Oslo Filharmoniske Selskap samt de regionale symfoniorkestrene i Stavanger, Trondheim, Kristiansand og Tromsø.

Når man samtidig ser at sponsormidler gjerne går til lokale tiltak, vil det også være mindre behov for offentlig støtte i regionene. Den offentlige støtten bør derimot gå til å bygge opp de nasjonale institusjoner pluss Den Norske Opera, til institusjoner i særklasse som kan fungere som fyrstårn ved turneer internasjonalt og nasjonalt.

I billedkunsten viser det seg at markedet stort sett er bedre til å drive frem samtidskunst enn offentlige institusjoner. Det er internasjonale kunstmesser som er møtestedet for kunst, og det er galleristene som i stor grad dyrker frem kunstnere.

I Norge er Astrup Fearnley Museet det ledende museet for samtidskunst. Private institusjoner har den fordel at de kan selge unna kunst hvis de ser at de har gjort feilkjøp, og de har gjerne mer investeringskapital. Offentlige museer bør derimot satse på å kjøpe eldre kunst. Dette forhindrer ikke at offentlige museer skal ha utstillinger med samtidskunst, men det bør heller baseres på kunsthallprinsipper, altså at institusjonen kun låner inn verkene i stedet for å kjøpe dem.

I den grad staten står som eier av institusjonene, bør den være en klar eier. En forutsetning for offentlig støtte bør være at den begrunnes ut fra om det forekommer markedssvikt.

I dag er situasjonen ofte at det offentlige utkonkurrerer frivillige og private aktører, spesielt innen scenekunst⁴⁹ og festival-virksomhet.⁵⁰ Staten bør derfor stille krav til at institusjonene som får støtte, må sette opp samtidige verk. Samtidig bør det være et prinsipp at det offentlige ikke tar utbytte av sine institusjoner. I denne forbindelse er filmbransjen, med tanke på at vi hovedsakelig har kommunale kinoer i Norge, i en spesiell situasjon. Tidligere ble både Vigelandsanlegget, Munchmuseet og Teaterskuespillernes pensjonskasse finansiert med midler fra Oslo Kinematografer.⁵¹ Man skal ikke se bort fra at denne tappingen av industrien har ført til at Norge ikke fikk en tilsvarende sterk filmindustri som Sverige og Danmark, der kinoene ofte eies av produsenter eller distributører.

I dag er det hovedsakelig kinoene i de store byene som går med overskudd. Det bør være et prinsipp at overskudd fra offentlig eide kinoer overføres til et fond som kan støtte norsk film-produksjon, for å sikre filmprodusentene andre støtteordninger enn de organisert av Norsk Filminstitutt.

Konklusjon

Generelle punkter

1. Avvikle det utvidete kulturbegrepet innenfor statlig kulturpolitikk.
2. Konsentrere det statlige ansvaret om kulturarv og infrastruktur samt å understøtte den utfordrende kulturen.
3. Begrense statens ansvar til den kostnadskrevene profesjonelle kulturen.
4. Fjerne statlig støtte til kulturtilbud som virker konkurransevridende overfor frivillige eller private kulturtilbud.

Maktspredning

1. La bedrifter regnskapsføre utgifter de har til sponsing av kulturarrangementer.
2. Skattefradrag for gaver til stiftelser eller institusjoner.
3. Skattefradrag for medlemskap i venneforeninger.
4. La stiftelser sette av 25 prosent skattefritt av det beløpet de deler ut til et konsolideringsfond.
5. La bedrifter avskrive verdi på kunst. Avskrivningen forsterkes hvis kunsten vises i det offentlige rom.
6. La bedrifter regnskapsføre utgifter til investering i kulturprodukter.
7. Harmonisering av merverdiavgiftene på kulturelle opplevelser.
8. Tillate fri prisfastsettelse på bøker.

Offentlig utvikling

1. Styrke det offentlige rolle som kunde av kulturen fremfor som tilskuddgiver.
2. Likestille medlemmer av Norsk Forleggerforening og små forlag i forbindelse med innkjøpsordningen.
3. Offentliggjøre kriteriene for innkjøp til innkjøpsordningen og Kunst i det offentlige rom (KORO).
4. La fremført ny dramatik og innspilte filmmanus omfattes av innkjøpsordningen.
5. Styrke eksportstøtten til kulturlivet i form av stipender til kunstnere som får kontrakter med produsenter eller gallerister i utlandet.
6. Forenkle rutine for kulturinstitusjonenes rapportering til offentlige myndigheter.
7. Innføre et prinsipp om at alle ansettelser i offentlig kulturforvaltning gjøres på åremål.
8. Begrense statstøtten til de fire symfoniorkestre.
9. Begrense statstøtten til syv nasjonale og regionale teatre pluss Den Norske Opera.
10. Innføre prosjektstøtte innenfor drama. Produsent, ikke institusjon, søker om støtte.

Forfatter:

Notatet er skrevet av praktikant i Civita, Nicolai Strøm-Olsen

E-post: nicolai@civita.no

Slutnoter

- ¹ I dette dokumentet omfatter det utvidede kulturbegrepet idrett og underholdning i tillegg til kunst og kulturarv.
- ² Løyland, Knut, Ringstad, Vidar, *Produksjons og Kostnadsstrukturer i Norske Teatre*. Arbeidsrapport. nr 5 2002. Telemarksforskning, s 53-55.
- ³ Løyland, Knut, Ringstad, Vidar Nr 5 2002 s. 51.
- ⁴ St.meld. nr 32 (2007-2008) *Bak kulissene*, s 20.
- ⁵ Evensen, Gardar Magnus, *Evalueringsnotat angående spørreundersøkelse om museumsreformen*, Norges Museumsforbund, 2007, s. 17.
- ⁶ Evensen, Gardar Magnus, *Evalueringsnotat angående spørreundersøkelse om museumsreformen*, Norges Museumsforbund, 2007, s. 3.
- ⁷ Kulturløftet er den rødgrønne regjeringens felles prioriteringer for norsk kulturpolitikk de neste 10 årene. Består av femten punkter regjeringen skal oppfylle. Kultur og Kirkedepartementet: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/tema/kultur/kulturloftet.html?id=86984>
- ⁸ Habbestad, Ada. "Offentlige medlar i dårleg lys", *Ballade* 22. august 2006. <http://www.ballade.no/nmi.nsf/doc/art2006082114530232754406>.
- ⁹ Strøm-Olsen, Nicolai, "Å skape ny lyd", *Minerva* nr 2 2008.
- ¹⁰ Nationaltheatrets historie: http://www.nationaltheatret.no/Nationaltheateret/Om_oss/Nationaltheatrets_historie/
- ¹¹ St.meld. 32 2008. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-32>
- ¹² Collett, John Peter, "Kulturstaten", *Minerva* nr 4 – 2007
- ¹³ Berg Eriksen, Trond, Hompland, Anders, Norsk idehistorie, Bind VI, Aschehoug, Oslo, 2000
- ¹⁴ Lorentzen, Håkon. *Moraldannende kretsløp*, Abstrakt Forlag, Oslo 2007, s 49.
- ¹⁵ NOU 15, 1998. *Arbeidsformidling og leie*, kapittel 36.
- ¹⁶ Meyer, Siri. "Hvor ble det av individet". Kronikk i *Aftenposten*, 13.5. 2002.
- ¹⁷ Berg Eriksen, Trond, Hompland, Anders, Norsk idehistorie, Bind VI, Aschehoug, Oslo, 2000
- ¹⁸ Collett, John Peter, "Kulturstaten". *Minerva*, nr 4 2007.
- ¹⁹ Grund, Jan, *Kulturpolitikk er kunst*, Universitetsforlaget, Oslo 2008, s 25.
- ²⁰ Hammershaug, Bjørn, "Norsk Rockeforbund: Rocken er ingen vinner", *Ballade*, 5.10.2007 <http://www.ballade.no/nmi.nsf/doc/art2007100516180985459372>.
- ²¹ Larsson, Monica, "Hvorfor knutepunktstatus for rock og bluesfestivaler", *Ballade*, 1.08.2007 <http://www.ballade.no/nmi.nsf/doc/art2006080110280578676585>.
- ²² Müller, Olav, "Vi spiller en viktig rolle", *Klassekampen*, 17.6.2008 <http://www.klassekampen.no/54499/article/item/null>
- ²³ Brække, Jonas, "Anklager Giske for kulturtvang", *Dagsavisen* 13.2.2008. <http://www.dagsavisen.no/kultur/article/335158.ece?service=article>
- ²⁴ Nome, Johanne, "Kunsten å stramme grepet på (armlengdes) avstand", *Kunstkritikk*, 24.4.2008: <http://kunstkritikk.no/article/3507>
- ²⁵ St.meld nr 32. 2007, s 95
- ²⁶ Nome, Johanne, "Kunsten å stramme grepet på (armlengdes) avstand", *Kunstkritikk*, 24.4.2008 <http://www.kunstkritikk.no/article/35079>
- ²⁷ *Forenklet, samordnet, uavhengig*. Løkenutvalgets sluttrapport juni 2008, s 5.
- ²⁸ Lindgren, Lena, "Giskes grep på armlengdes avstand", *Morgenbladet* 2.5. 2008.
- ²⁹ St.prp. nr. 1(2007-2008)for budsjettåret 2008, kapittel 4. Forslag til kultur og kirkebudsjett. Tallet inkluderer postene 300–329, 334 og 337.
- ³⁰ Gran, Anne Britt, Hofplass, Sophie, *Kultursponsing*, Gyldendal Akademisk, Oslo 2007, s 65.
- ³¹ Gran, Anne Britt, Hofplass, Sophie, *Kultursponsing*, Gyldendal Akademisk, Oslo 2007, s 66
- ³² Stiftelsen Kultur og Næringsliv arbeider for å styrke kontakten mellom næringslivet og kulturlivet for å øke kultursponsingen
- ³³ *Cultural policies*, Danmark, Kapittel 5.1.5.
- ³⁴ Kulturministeriet, *Samspillet mellom private fonde og den offentlige kulturpolitikk*, 15.12.2004, s 5.
- ³⁵ Nasjonalmuseet for kunst, design og arkitektur, *Årsmelding 2005*, s 109.
- ³⁶ Compendium, cultural policies and trends in Europe, Denmark, chap 5.1.4 Tax laws.
- ³⁷ Kulturministeriet, *Samspillet mellom private fonde og den offentlige kulturpolitikk*, s 6.
- ³⁸ Fedje, Jan Petter Verlo og Lars Røttingen, *Bokbransjeavtalen, en analyse av det norske bokmarkedet*, SNF rapport 31.05.2005 s 26.
- ³⁹ Fedje, Jan Petter Verlo og Lars Røttingen, *Bokbransjeavtalen, en analyse av det norske bokmarkedet*, SNF rapport 31.05.2005 s 27. Se også Aftenposten: http://www.aftenposten.no/kul_und/article728913.ece
- ⁴⁰ Sveriges Författarförbundet er den største svenske forfatterforening.
- ⁴¹ Orre, Annette, Korsvold, Kaja, "Bokavtalen gir rekordsalg", *Aftenposten* 2.12.2005 http://www.aftenposten.no/kul_und/litteratur/article1169701.ece.
- ⁴² http://www.folketinget.dk/doc.aspx?/Samling/20041/lovforslag/L39/som_vedtaget.ht
- ⁴³ Kulturminister Brian Mikkelsens tale ved deltagelse i seminar om avskrivning på kunst, Det svenske Konstakademi i Stockholm, 24. september 2007, s 4. <http://www.kum.dk/sw62661.asp>.
- ⁴⁴ Dugan, Emely, "Copenhagen, probably the best city in the world", *Independent*, 9.6.2008, <http://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/copenhagen-probably-the-best-city-in-the-world-842782.html>

- ⁴⁵ Løyland, Knut, Ringstad, Vidar. nr 5- 2002. Telemarksforskning, s 53 -55.
- ⁴⁶ NOU 2002, *Etter alle kunstens regler*, kapittel 5.3.
- ⁴⁷ Løyland, Knut, Ringstad, Vidar. nr 5- 2002. Telemarksforskning, s 49.
- ⁴⁸ Medlemmer i Norsk Teater og Orkesterforening: <http://www.nto.no/pub/NTO/omnto/?&mid=305>
- ⁴⁹ Strøm-Olsen, Nicolai, "Når alle jager hits", kronikk, *Aftenposten*, 24.9.2007.
- ⁵⁰ Røynesdal, Ingrid, "Børs i Katedralen", kronikk, *Aftenposten*, 14.8.2006.
- ⁵¹ Moreus Hanssen, Ingeborg, Er film Kunst, Rogaland Utvikling, 4. januar 2007: http://www.smartcity.no/ir/public/openIndex/view/page1.html?ARTICLE_ID=1167746549939.